

Лекція 1.6 Структура та форми діяльності психолога-професіонала

План лекції:

- 1.6.1. Структура психології як професійної діяльності
- 1.6.2. Дослідницька діяльність психолога.
- 1.6.3. Прикладна психологія.
- 1.6.4. Практична психологія та її напрямки.

Література:

- 1 Носенко В.М. Вступ до спеціальності "Психологія": Навчальний посібник. / В.М. Носенко. – Х.: НУЦЗУ, 2011. – С. 14-19, 29-39.
- 2 Основи психології / [Під заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця].— К.: Наукова книга, 1997. - С.9-45.
- 3 Психологія. Підручник для студентів ВНЗ./ [За ред. Ю.Л. Трофімова]. – К.: Либідь, 2000 – С. 64-75.

1.6.1. Структура психології як професійної діяльності. Сучасна наукова психологія являє собою досить розмаїту систему дисциплін та галузей. За спрямованістю діяльності психологів на пізнання, дослідження або перетворення психіки доцільно виділяти три великі групи галузей - теоретичну, науково-прикладну та практичну психологію.

1. До теоретичної психології належать: загальна психологія, історія психології, експериментальна, генетична, соціальна, порівняльна, диференціальна психологія, психофізіологія, психологія особистості, моделювання психіки. Діяльність психолога тут спрямована на наукове пізнання — форму процесу пізнання, головною функцією якого є вироблення й теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. Передусім у структурі наукового пізнання виокремлюються емпіричний і теоретичний рівні. На кожному з них використовуються власні методи (про емпіричні ми вже говорили, а до теоретичних можна віднести сходження від абстрактного до конкретного, аксіоматичний, системно-структурний). Результатами роботи психолога тут будуть ідеї, теорії, закони.

2. До науково-прикладної психології слід віднести ряд галузей, для яких характерні дослідження і практичне використання знань з метою оптимізації поведінки та діяльності людей.

3. Практична психологія функціонує і розвивається як система спеціальних психологічних служб, спрямованих на надання безпосередньої допомоги людям у вирішенні їхніх психологічних проблем. Головна мета практичної психології - створити сприятливі соціальні та психологічні умови для діяльності людини в усіх сферах життя - від сімейних стосунків до управління державою, надати людству допомогу у розвитку та захисті її психічного здоров'я.

1.6.2. Дослідницька діяльність психолога. Нижче ми опишемо найбільш поширені уявлення про роботу психолога-дослідника. Багато в чому вони

орієнтовані на ті уявлення про науку і її методи, які формувалися в руслі природничої традиції.

Як уже згадувалося, психологічне дослідження передбачає:

- 1) формулювання проблеми;
- 2) висування гіпотези;
- 3) здійснення перевірки гіпотези;
- 4) інтерпретацію результатів перевірки.

Проблема - це питання, на яке потрібно знайти відповідь про причини тих чи інших подій або про ті фактори, які визначають існування або специфіку тих чи інших явищ. У багатьох випадках проблема співвідноситься з причинно-наслідковими залежностями, або з зв'язками іншого роду.

Можлива й інша постановка проблем; вони можуть бути пов'язані не з відносинами, а з самим фактом існування будь-якого об'єкта або його особливостей. Як правило, проблеми є наслідком практики (в тому числі практики теоретичних міркувань) в зв'язку з необхідністю вирішити конкретну прикладну задачу або в зв'язку з неможливістю теоретичного просування в тій чи іншій області остільки, оскільки з'явилися факти, незрозумілі або сумнівні з точки зору тієї чи іншої теорії. (Багато проблем так і не «знаходять остаточного вирішення і залишаються в науці як» вічно актуальні» або оголошуються псевдопроблемами). Можна говорити про проблеми різних рівнів: вони можуть співвідноситися з основними положеннями теорії, з приватними її аспектами і з прикладними завданнями. Далі дослідники визначають найбільш ймовірний - з точки зору теорії, якої вони дотримуються, - відповідь на поставлене запитання і надалі перевіряють правильність свого припущення. Така можливий відповідь на поставлене питання (проблему) називається гіпотезою. Гіпотеза також може формулюватися на різних рівнях узагальнення, однак, для того щоб дослідження виявилось можливим, вона повинна формулюватися конкретно, співвідносячись з конкретними життєвими явищами. Основною вимогою до гіпотезі є вимога про можливість її перевірки. Цілком ймовірно, що у дослідника виникає кілька рівно можливих гіпотез; тоді вони перевіряються послідовно. Після того, як гіпотеза сформульована, дослідник переходить до її перевірки на емпіричному, тобто дослідному, матеріалі.

У цій роботі також можна виділити кілька етапів.

По-перше, необхідно визначити загальну «стратегію і тактику» дослідження, ті загальні принципи, за якими воно буде будуватися (використовуються організаційні методи).

По-друге, провести власне дослідження. Використовуються емпіричні методи (про які вже йшлося раніше).

По-третє, отримані дані обробляються за допомогою методів кількісного та якісного аналізу.

Завершує дослідницький цикл інтерпретація, тобто, співвіднесення отриманих результатів з гіпотезою та висновки про її достовірність з подальшим співвіднесенням з теорією, в рамках якої гіпотеза створювалася, і - при необхідності - переглядом певних положень, що породить нові

проблеми, нові гіпотези і так далі, до нескінченності, як нескінченним є і саме пізнання.

1.6.3. Прикладна психологія. Прикладна психологія - загальна назва ряду галузей сучасної психології, які займаються застосуванням психологічних знань (принципів, методів) у різних видах людської діяльності. Термін виник наприкінці XIX ст., коли психологія перестала бути лише умоглядною наукою. Фундатором прикладної психології в США вважають Г. Мюнстерберга, у нас значний внесок в її розвиток зробили М.О. Бернштейн, О.Р. Лурія, Г.С. Костюк та інші. Підрозділи прикладної психології носять назви відповідно до сфер застосування психологічного знання, якими є: медицина, правосуддя, освіта, спорт тощо.

Як правило, роль психології в цих сферах – це:

- вивчення та врахування індивідуальних якостей людини, як морально-психологічних (світоглядні установки, спосіб життя) так і психофізіологічних (швидкість реакції, витривалість, здатність до навчання);
- врахування соціально-психологічних ефектів (колективна взаємодія, громадська думка, емоційне зараження, конфлікти);
- врахування «людського фактору» в роботі систем людина-техніка (заходи безпеки на виробництві, використання анти-спам кодів, щоб відрізнити живого користувача від бота).

Методи, якими послуговується прикладна психологія, можуть бути загальними (тестування) або специфічними (метод вільних асоціацій у клінічній психології та психотерапії).

Деякі приклади, в яких психологія доводить свою практичну користь:

- загально-методологічні поради побудови практик та процесів (організація виробництва, навчання або тренувального процесу);
- підбір кадрів (наприклад, для спорту, суду присяжних, у бізнесі);
- психологічна експертиза в правосудді тощо.

1.6.4. Практична психологія та її напрямки. В останні два десятиріччя з'явилася нова галузь професійної діяльності – практична психологія, а відповідно їй нова професія – практикуючий (практичний) психолог. Практична психологія як сфера діяльності передбачає, з одного боку, вивчення індивідуальності людини чи психологічних особливостей групи людей у конкретних обставинах їхнього життя та обґрунтування впливів на них із метою збереження їхнього психічного здоров'я і вияву їхніх можливостей (науковий аспект). з іншого, - надання безпосередньої допомоги конкретній людині чи групі людей у розв'язанні їх психологічних проблем (практичний аспект). Практикуючий психолог, психолог-практик, практичний психолог – ці три терміни часто використовуються як синоніми. Вони означають фахівця, який працює у сфері практичної психології і самостійно розв'язує психологічні практичні завдання. У певному контексті вживання кожного з цих термінів набуває специфічного значення, що

відображає дещо різний смисл кожного з них. Так, словосполучення «практикуючий психолог» часто означає спеціаліста, який працює і як дослідник, і як практик, тобто спеціаліст, який поряд із науковою чи викладацькою роботою ще й практикує. Найчастіше саме цей термін вживають тоді, коли намагаються підкреслити суть діяльності психолога, який працює у сфері практичної психології – вивчення конкретної людини і надання їй психологічної допомоги. Термін «психолог-практик» зазвичай вживають тоді, коли йдеться про спеціаліста, який працює виключно у сфері практики. Саме він є адресатом практичної психології як науки, хоча його роль у творенні цієї науки вельми активна. Переважно у такому самому значенні використовують термін «практичний психолог», хоча у зв'язку з його лінгвістичною двозначністю деякі психологи уникають цього словосполучення (З. Кісарчук). Основними функціями практичної психології є аналіз і прогнозування поведінки й діяльності людини, активний соціальний та психологічний вплив, консультативно-методична, просвітницька, профілактична, реабілітаційна, дорадча та психогігієнічна функції тощо. Основними видами діяльності практичного психолога є: просвітницька та психопрофілактична робота, психологічне консультування, психодіагностика та психокорекція.

У структурі практичної психології виділяються такі напрями:

- психологічна служба сім'ї та соціального захисту населення;
- психологічна служба системи освіти;
- психологічна служба системи охорони здоров'я;
- практична психологія політичної діяльності, управління і масових комунікацій;
- практична юридична психологія;
- практична психологія і соціологія економіки та бізнесу;
- практична психологія праці та профорієнтації;
- соціально-психологічна служба армії;
- психологічна служба ДСНС та багато інших.

Перевір свої знання

1. Назвіть напрямки діяльності сучасного психолога.
2. Охарактеризуйте дослідницьку діяльність психолога.
3. Проаналізуйте поняття наукової проблеми, гіпотези, емпіричної перевірки та інтерпретації.
4. Опишіть прикладну психологію як напрямок діяльності психолога.
5. Охарактеризуйте роль психології різних сферах практичної діяльності.
6. Назвіть основні види діяльності практичного психолога.
7. Опишіть напрями практичної психології